

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕТОД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРИХИЛЬНИКІВ НАУКОВОГО НАПРЯМУ «ПОЛІТИКИ ПРАВА»

Стрімке зростання уваги до сфери правової політики, що спостерігається сьогодні у вітчизняній науковій думці [4; 6; 7; 8; 9; 15, с. 38], цілком закономірно зумовило звернення науковців до теоретико-методологічних питань обґрунтування проблематики, її концептуального оформлення, а, відповідно, і питань становлення та розвитку цього напрямку.

Історію появи концепції правової політики сучасні фахівці пов'язують із працями дореволюційних вчених у галузі політики права. Автор вже звертався до питання, чи можна вважати ці два напрями генетично пов'язаними [2] та дійшов висновку, що обидва терміни — «правова політика» і «політика права» — не завжди співпадають за змістом. Відповідно, політика права досліджується нами не як частина загальнодержавної політики в сфері права, а як коло питань *de lege ferenda*. При цьому терміносполучення «політико-правовий», «політико-правові дослідження», «політико-правовий напрям» тощо, вживаються у цій розвідці як похідні від назви конкретного напрямку наукової думки — «політика права», що активно розвивався в дореволюційній юридичній науці.

Зауважимо, що дореволюційні правознавці не лише започаткували використання політико-правового підходу у своїх дослідженнях, а й намагалися виробити концепцію політики права загалом. Нові для свого часу підходи не можна назвати однозначними, особливо це стосується їх теоретико-методологічних засад, що відповідно спричинило неоднозначне ставлення до них з боку наукової спільноти і що ставить на меті дослідити автор даної статті.

Водночас, незалежно від розуміння сутності політико-правового підходу (науковий напрям чи метод), а також бачення перспективи його розвитку, більшість учених погоджувалися з наміром необхідністю зміни ракурсу юридичних досліджень з суто догматичного на питання *de lege ferenda*, тобто з точки зору закону бажаного, такого, яким має бути ідеальний закон.

Неабияке місце в теоретичних напрацюваннях адептів політики права посіли питання методів, серед яких одним з найзатребуваніших виявився порівняльно-правовий метод, що також активно розвивався саме у цей період.

Сучасні дослідники порівняльного правознавства, розглядаючи його генезу, здебільшого звертаються до загальносоціальних, політичних, а також інституційних передумов поступових трансформацій поглядів та підходів до порівняльного правознавства [11; 13; 5, с. 431–432].

Водночас, такого роду дослідження не будуть повними без вивчення впровадження порівняльно-правового методу у дореволюційних політико-правових дослідженнях як загально-теоретичних, так і спеціально-галузевих. У цьому контексті особливо ілюстративною видається позиція дореволюційних теоретиків та цивілістів.

Розглядаючи вплив інших наук на розвиток порівняльного правознавства, згадаємо, що головною передумовою його виникнення дореволюційні вчені вважали запозичення методології природничих наук (біології), зокрема, методу спостереження, до соціології. Інший домінуючий в природничих науках метод — експеримент — замінило порівняння, співставлення однорідних явищ, що існують в історично та фактично різних умовах.

Цікаво, що автор однієї з найбільш виразних концепцій політики права, створеної у дореволюційній юридичній науці, — Л. Петражицький, обмежився спостереженням та відмовився від порівняння. Головним методом політики права учений вважав психологічну дедукцію, а єдином можливим методом спостереження правових явищ — інтроспективний метод самоспостереження. Звернення внутрішньої уваги на досліджуване психічне явище, а також внутрішнє спостере-

---

ження уявлень, «образів» уже пережитих та досліджених таким шляхом, учений вважав не лише єдиним методом спостереження, і безпосереднього та достовірного пізнання правових явищ, але й засобом, відсутність якого виключає будь-яку можливість пізнання правових явищ загалом [10, с. 33].

Слід визнати, що такий методологічний інструментарій не знайшов у науковій спільноті багато прихильників. А ті, хто визнавав можливість та необхідність розроблення політико-правового наукового напрямку, вирізняють різними підходами у баченні місця і ролі порівняльно-правового методу у політико-правових дослідженнях дореволюційної науки.

Представники першого підходу були переконані, що порівняльно-правовий метод має використовуватися в соціальних або політичних цілях у вертикальному розрізі, тобто з позицій порівняльної історії права — так званий генетичний підхід. Один з його апологетів — М. Ковалевський — лише у порівняльній історії права вбачав саму можливість та доцільність наукової постановки порівняльного правознавства. Обґрунтовуючи застосування історико-порівняльного методу для політико-правового напрямку, вчений зазначав, що саме «від порівняльної історії права слід очікувати відповідей на запитання ... що в тому чи іншому законодавстві вважати пережитком минулого, що задатком майбутнього, що вмирає і що зароджується, що має бути усунено з часом, і що доповнено й удосконалено» [3, с. 10].

Застосування генетичного підходу у політико-правових дослідженнях також має на меті віднайти повторюваність певних правових явищ та причинно-наслідковий зв'язок їх між собою та з зовнішніми явищами, виявити спільне у порівнюваних об'єктах і на підставі цього встановити загальні закони розвитку права та дійсну природу досліджуваного явища. Для цього одні вчені пропонують зіставляти однорідні об'єкти, наприклад, законодавства декількох народів, однієї стадії розвитку (М. Ковалевський), а інші, навпаки, — порівнювати право різних народів на різних історичних етапах розвитку їх законодавства та культури загалом (Ю. Гамбаров, Г. Шершеневич).

Паралельно з тим розвивається порівняльно-типологічний підхід, з яким П. Мартиненко, до речі, пов'язує виникнення науки порівняльного правознавства у сучасному розумінні. Такий підхід співпадає з критичним напрямом (підходом) у юриспруденції — дослідженням сучасних законодавств для порівняння їх з вітчизняним законодавством з суто прикладною метою його з'ясування та удосконалення (Ю. Гамбаров, Г. Шершеневич) [14].

Так, у методологічних викладках Ю. Гамбарова порівняльно-правовий метод у політиці права як науковому напрямі виглядає домінуючим. На користь цього свідчить і часте вживання термінів «політика права» і «порівняльне правознавство» (за деяких умов) в деяких значеннях як синонімічних. Утилітарне значення порівняльно-правового методу для політики права обмежується співставленням виключно споріднених або близьких між собою систем права [1, с. 8].

Висхідною прикладною метою порівняльного правознавства, яка відрізняє його від порівняльної історії права та від соціології, Ф. Тарановський вважав «служіння політиці права». Адже «порівняльне правознавство створює певний відносний ідеал або абстрактний тип, що може за певних умов підлягати здійсненню» [12].

Співвідношення політики права та порівняльного правознавства неминує зачіпає ще одне суттєве питання філософського їх обґрунтування, а саме в межах якої парадигми виникали, розвивалися та існували ці напрями. Звичайно, така проблематика потребує додаткового обґрунтування, технічно неможливого в межах цієї статті, та стане предметом окремої розвідки. Тому обмежимося посиланням на авторитет класиків [12], які вважали, що розвиток політики права неминує матиме наслідком відродження права природного, адже політика права в працях дореволюційних вчених головною метою мала пошук відповіді на питання про ідеальний закон та ідеальне право.

На нашу думку, застосування порівняльно-правових методів у політико-правовому напрямі дореволюційної юридичної науки виявилось точкою перетину та певною мірою об'єднання в політиці права основних моментів парадигм позитивного і природного права. Саме застосування порівняльного методу до систем права різних держав, а, зрештою, до їх позитивного права, є одним з можливих шляхів для пошуку ідеального права, що є центральним завданням права природного.

Таким чином, політика права використовує висновки і побудови порівняльного правознавства для виявлення «ідеального» або «правильного» права, а головним результатом її діяльності має стати формування нового позитивного права, а, відповідно, й матеріалу для майбутніх порівнянь.

Отже, розвиток політики права і порівняльного правознавства є тісно пов'язаним та певною мірою взаємообумовленим. Адже, як розвиток політико-правових досліджень дав значний поштовх та став важливою передумовою на шляху становлення юридичної компаративістики як самостійної науки, так і методи порівняльного правознавства відкрили нові горизонти для розвитку політико-правових досліджень у дореволюційній правовій науці загалом, й цивілістиці зокрема.

Використана література:

1. *Гамбаров Ю. С.* Задачи современного правоведения / Ю. С. Гамбаров. — СПб.: Сенатская типография, 1907. — 34 с.
2. *Іванова А. Ю.* До питання про «правову політику» та політику права»: історіографічний аспект проблеми / А. Ю. Іванова // *Правова держава*. — Випуск 23. — К., 2012. — С. 30-35.
3. *Ковалевский М. М.* Историко-сравнительный метод в юриспруденции и приемы изучения истории права / М. М. Ковалевский. — М.: Тип. Ф.Б. Миллера, 1880. — 72 с.
4. *Коробова А. П.* Правовая политика (понятие, формы реализации, приоритеты в современной России): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / А. П. Коробова. — Самара, 2000. — 275 с.
5. *Кресін О. В.* Питання критеріїв вивчення генези порівняльного правознавства / О. В. Кресін // *Правова держава*. — Випуск 21. — К., 2010. — Вип. 21. — С. 431-445.
6. *Малько А. В.* Современная российская правовая политика и правовая жизнь / А. В. Малько // *Правовая политика и правовая жизнь. Материалы «круглого стола»* / [под ред. В. А. Казначеева]. — Пятигорск: Изд-во Пятигорского Государственного Технологического Университета, 2002. — С. 15-27.
7. *Матузов Н. И.* Понятия и основные приоритеты российской правовой политики / Н. И. Матузов // *Правоведение*. — 1997. — № 4. — С. 6-17.
8. *Минькович-Слободяник О. В.* Правова політика як чинник правотворчості і правозастосування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О. В. Минькович-Слободяник. — К., 2010. — 20 с.; *Минькович-Слободяник О. В.* Правова політика: стратегічні пріоритети і напрями вдосконалення: [монографія] / О. В. Минькович-Слободяник. — К.: Логос, 2012. — 196 с.
9. *Правовая политика и пути совершенствования правотворческой деятельности в Российской Федерации: [монография]* / Н. В. Варламова, В. В. Лапаева, Е. А. Лукашева, В. П. Малахов, Г. И. Муромцев и др.; [под ред. Н. С. Соколова]. — М.: Изд-во РУДН, 2006. — 542 с.
10. *Петражицкий Л. И.* Введение в изучение права и нравственности. Основы эмоциональной психологии / Л. И. Петражицкий. — [3-е изд.]. — СПб.: Типография Ю. Н. Эрлих, 1908. — 265 с.
11. *Саидов А. Х.* Сравнительное правоведение. Основные правовые системы современности / А. Х. Саидов. — М.: Юристъ, 2003. — 448 с.
12. *Тарановский Ф. В.* Сравнительное правоведение в конце XIX века / Ф. В. Тарановский. — Варшава: Типография Варшавского учебного округа, Краковское предместье. — 1902. — № 3. — 27 с.
13. *Тихомиров О. Д.* Юридична компаративістика: філософсько-методологічні засади: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.12 / О. Д. Тихомиров. — К., 2006. — 461 с.
14. *Шершеневич Г. Ф.* Учебник русского гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. — СПб.: Изд. Бр. Башмаковых, 1917. — 879 с.
15. *Шемшученко Ю. С.* Правова політика / Ю. С. Шемшученко // *Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / [редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]*. — К.: Укр. енциклопедія, 2003. — Т. 5: П-С. — С. 38.

Іванова А. Ю. Порівняльно-правовий метод як методологічний інструментарій прихильників наукового напрямку «політики права».

У статті розглянуто деякі аспекти застосування порівняльно-правового методу у розробленні концепції «політика права», а також у політико-правових галузевих дослідженнях.

Ключові слова: політика права, політико-правний підхід, порівняльне правознавство, порівняльно-правовий метод, дореволюційна юридична наука.

Іванова А. Ю. Сравнительно-правовой метод как методологический инструментальный сторонников научного направления «политика права».

В статье рассмотрены некоторые аспекты применения сравнительно-правового метода в разработке концепции «политика права», а также в политико-правовых отраслевых исследованиях.

Ключевые слова: политика права, политико-правовой подход, сравнительное правоведение, сравнительно-правовой метод, дореволюционная юридическая наука.

Ivanova A. The Comparative Legal Method as Methodology Tool of «Law Policy» Legal School Followers.

The article is dedicated to the issue of increasing attention to law policy at the modern jurisprudence on the basis of history, theory and methodology. The scientists find the root in pre-revolutionary jurisprudence. Referring to the period the new scientific concept of Comparative Legal Method at the Law Policy was worked out. Their parallel development explains the interaction and relevance.

It is necessary to state that pursuant to the extend scientist Yu. S. Gambarov, the Comparative legal method is used as dominant method of Law Policy legal school.

There were two understandings of comparative legal method: 1) genetic method that means comparing the different state and law phenomenon in different historical conditions. Nowadays it's the area of state and legal history researches; 2) typology method is used at the area of the modern comparative law. It supposes to compare different state and legal phenomenon of modern time.

Pursuant to F. V. Taranovsky the main aim of comparative law is helping and co-working with the law policy. The article also investigates the aspects of comparative method which is used for the purpose of law policy. The author of the article try to apply the dialectic rules on relevance of the comparative law and the law policy as scientific sphere.

Key words: law policy, legal political approach, comparative law, comparative method, pre-revolutionary jurisprudence.